

Інтеграл Пилипівни

Наталя Околітенко

Ранком березневого дня Пилипівна закликала до себе сусідського хлопчика Андрійка, поштиву таку дитину, і, всадовивши його за дубовим столом, якого ще дід змайстрував, завела тонким, тихим голосом, часто обтираючи сухого рота ріжечком біленької хустки:

— Дітки мої дорогенькі, Григорій та Олексій. Хоч і не народила я вас, а все одно як рідні, бо ж ваші матері, спасибі їм, вам душі подавали, а я своїм і не зуміла, хоч і ростила дуже тяжко, бо — вдова...

"Дітки мої!" — написав хлопчик і, опустивши на папір стару кулькову ручку, заचाївся: в голосі Пилипівни було щось таке, що серце в Андрійка тьохнуло, немов у передчутті цікавої і водночас страшної казки.

Надворі бринів співучий ранок, а в хаті були сутінки, ніби тут товклася, важко вибираючись крізь маленькі вікна, нічна пільма.

— Ти старайся, старайся, — сказала Пилипівна, і хлопчик почав писати далі:

"А хочу вас бачити, бо завжди рада вам, а ще маю для вас вісті: оті мої ластівки, яким ви поначіплювали кільця, цього року прилетіли рано-рано, а гнізда під моєю черепицею не хочуть вити, летять до сусідів..."

— Справді летять туди? — спитав Андрійко, підхопившись, ніби оце б одразу і побіг дивитися, де ж цього року отаборилися птахи. Але Пилипівна знов усадила його й мовби ненароком зняла серветку з тарілочки, де біля початої хлібини лежали три великі цукерки!

— Пиши, пиши, бо треба. ...А значить це, мої любі діти, що мене на цьому світі й моєї хати тут уже не буде, і скажу я вам, коли побачите, що так воно і є, що стрітення цього року було на тридцять днів раніше, як того року... ага, якого ж це року було, коли летіли журавлі, а проти того мені наснилися криваві ріки та чорні вишні? На теплому Олексія тоді ліг сніг, хоч зацвітала сон-трава... Коли ж воно було? Е, та треба, треба пригадати...

— Бабцю, — сказав хлопчина. — А мені ж до школи треба. Спізнюсь — запишуть зауваження.

— Ой, лишечко! А ти скажи, дитино, — так було треба для науки, то вчителі й не матимуть на тебе гніву... От зараз я пригадаю, коли ж це того року я віднесла покійній вже сестрі першу вибілочку порічок, та вже й по всьому...

— Так ви пригадуйте, а я тим часом посиджу на уроках.

— Може, ти й правду говориш, дитинко ти моя розумна, воно ж таки і справді негаразд, коли тобі через мою старечість поставлять двійку... Біжи, біжи, онучечку, листа допишемо, коли повернешся, та не забудь цукерки взяти, з'їси на перерві.

Коли хлопчик побіг, Пилипівна вийшла надріп посидіти на старому ослінчику й замислилась.

Ластівки розбирали на нитки, розсмикували її стару, побиту міллю кофтину, що з минулого року залишилась на паркані, й було трохи кривдно, що вони отак пролітають повз неї, зблискуючи супроти сонця тоненькими кільцями на лапках. Її немає. І хати для них немає, де разом з людиною прожили стільки десятків років. Зате пісні, яечка і пташенята і літні клопоти — усе це є і буде, лише у нових гніздах на іншому обійсті. Не біля неї.

Кривдно. А чого власне? Що вона цим ластівкам, коли самі уміють дбати про себе? Їм — бути...

Що кривдитись? Подякувати треба, що цей світ аж стільки допускав її до своєї криниці радощів, яка ніколи не міліє, хоч скільки ти з неї черпай. А черпала ж, а пила й напиться не могла, бо спрага та невтоленна — з нею й на той світ підеш. Ще й скільки на останній ковток лишилося...

Каламуть, що стояла перед очима Пилипівни останні роки, раптом зійшла, й усе суще постало перед нею в первісних барвах, запахах, дзвонах першого по-весняному теплого дня, приголомшуючи цим несподіваним дарунком. О, як їй добре!

Добре, що життя її плинуло в цій хижці на пагорбі, біля якого переводив дух після бігу крізь ліси й луки потічок, такий гнучкий, що навіть крига не могла його скувати; де росла калина, що від початку березня на всеньке село калатала про весну дроздиними голосами. Мала тут усіляку та завжди любу роботу й солодкий сон уночі, а снились їй чомусь стрімка вода та вишні — на сльози, на біди, та біди рано чи пізно мали щасливий кінець, а плакалось, бува, й від радості.

Авжеж, від радості, як того року, коли побачила вві сні пересохлу землю, і води, що ринули по ній, стали кривавими, й боялася в тій ющій помити чорні вишні, які тримала в руці й хотіла з'їсти. "Супроти чого ж воно таке страшне, свят-свят? — подумала, прокинувшись. — Від чого ж я так багато плакати буду?" А вийшовши надвір, почула, як котяться з неба журавлині голоси, й залилась сльозами: леле! це ж стільки натрудилися Крильми, а повернулися, а не залишились у тій теплій благодаті, — і плакала, й не тамувала сліз, бо ж ними спливали всі її болі та кривди; от і спливли, й постала перед весняним світом чиста, немов дитина, що її вперше мати винесла. Постала у сповиточку з вишиваної сорочки і фартушка, який носила ще покійна баба.

А як же раділось їй, коли повз неї шугала перша ластівка, війнувши в обличчя теплим духом живого пір'я, чи коли зацвітали порічки, чи коли гарбузи чіпляли на парканах свої барила.

На потічку, якраз навпроти хати, жив молоденький бобрик, і вона завжди чула, як він товкся у себе по господарству, приляскуючи по воді хвостом, а безсонними ночами, тулячись до шибки, бачила, як він стовбичив на пеньочку, витягнувши ошатну свою пичку, ніби старався дістати нею повний місяць.

Той самий, повний місяць, що запливав до її хати, немов душа покійного чоловіка, й вона гомоніла з ним, і скаржилась йому, і виливала свої гризоти, а він на те одне казав: "Живи у радості. Бо совісній людині належить жити в радості, хоч би там що було".

О, яка ж вона радісна сьогодні, як же велично повз неї плине все, що так любила, —

і місяць, і ластівки, яблуні, і соняхи в городі, і бобрик, котрий виріс біля хати, ще й подруги, хоч їх давно немає, але ж плинуть, та все у вишиванках, та все усміхнені, та все пісні співають.

По городу несуду —
Коромисло гнеться.
Бери, мати, того в зяті,
Ой, хто Петром зветься.

Он і Петро ж серед них — так довго на мене чекав,; то почекає ще трохи, бо щось я маю зробити ще на цьому світі... ага, згадати, якого ж це року було стрітення, коли мені наснилися криваві ріки, а воно ж проти сліз на радість, бо прилетіли журавлі. А що там згадувать, коли вже й так збагнула, чого шукають оті вчені люди, що поначіплювали кільця її прирученим ластівкам, уже могла б і підказати, хоч не дуже й грамотна... Ох, пізно,; пізно, й у тому вже нема її провини... провини немає.

Тихий та буденний розум Пилипівни сліпуче спалахнув, посилаючи світові мудрість, яка йому раптово відкрилася, та нікому було її сприйняти, бо ж збезлюдніли на робочий день усі дворища, тільки літали собі й літали ластівки та скрапувала вода з останньої бурульки, і жовтий півень спивав її.

Що ластівкам? Вони й народилися з тим, що в останню мить перед смертю відкрилося старій людині.

Пилипівну поховали через день, і односельці до вечора поминали її, розставивши у дворі столи, бо в тісній халупці господині ніде було й повернутися. Мала дітей, але серед приготованих на смерть одягу та грошей ніхто не знайшов їхніх адрес, та й чи так уже потрібні були дві дочки на похоронах, коли за життя не дуже, хотіли знатися з матір'ю?

А пізно ввечері згоріла хата. Дівчата й хлопці, що тирлувалися біля клубу, бачили, як стрибонула по дротах велика іскрина й вогненний змії ковзнув просто в розчинену квартиру хатини, що стояла самотою собі на пагорбі... Доки добігли, то нічого вже було й гасити. Воно ж, коли на те пішло, й не дивно, дивно було, що цього лиха не сталося раніше, бо вся проводка стара й зотліла, робив же її абияк сусід, що й власне подвір'я заледве з димом не пустив.

Згоріла, то й згоріла хата Пилипівни, пішла за господинею услід, — кому воно все те потрібне?

Коли двоє молодих орнітологів приїхали до села перевідати свою знайому, на пагорбі, де стриміли тільки рештки старого паркану, пишно буяли флокси. Бузкові та блакитні, вони здавались озером, що, утворившись внаслідок тектонічних зрушень, поглинуло стареньку хижку і жінку в ній, аби закарбувати в пам'яті поколінь іще одну легенду. Окільцьовані ластівки гасали над бджолиним шумовинням, носячи корм, — й незримі нитки їхніх доріг були останнім зв'язком між днем вчорашнім і сьогоднішнім. Після недавнього дощу пахло горілим.

Збентежені стояли хлопці у володіннях бабці Пилипівни, не ймучи віри власним очам.

— Даруйте, це ви бували тут торік і ще позаторік? — несміливо озвався хтось за спиною.

Біляве хлоп'я з портфеликом у руці простягало до них клаптик паперу.

— Ось... Це ми писали з Пилипівною, але не докінчили, а вона хотіла вам сказати щось для науки, тільки ж у мене були тоді уроки, а математичка в нас сувора, то я й не зміг. Хіба ж я знав, що вони одразу й помруть... усі старі кажуть, що будуть вмирати, але живуть. Вони ж померли.

Григорій узяв аркуш паперу і, пробігши його очима, прочитав уголос: "...а гнізда під моєю черепицею не хочуть вити, летять до сусідів..." Якого ж справді року було те стрітення, коли так рано прилетіли журавлі, — га, Олексію? Як ми тепер про це довідаємось?

Він трохи постояв мовчки і раптом затулив обличчя руками:

— Ой, як шкода... Як шкода, що померла наша любя, наша добра Пилипівна! А ми ж із нею й не попрощалися, все часу не змогли знайти.

— Так, золота душа була й поетична... Її нам дуже не вистачатиме.

— І Пилипівни не вистачатиме, й не вистачатиме вихідних даних для формули передбачення часу в біологічному годиннику природи. Ці ж ластівки і справді знали, що хати в тому відтинку часово-просторової субстанції, коли їм належить подбати про гнізда й висидіти пташенят, уже не буде, тому і перебралися на інше обійстя, хоч мусили для того зрадити багатолітню звичку. Та от цікаво: чи знали б вони це, коли б хата згоріла не на початку березня, а в червні? Або ж торік, або ж у травні? Можливо, що й не знали б... У який діапазон вміщається поправка на конкретні явища майбутнього? Який відтинок часово-просторової структури майбутнього здатні захоплювати птахи? Скільки вже ми б'ємося над цією проклятою формулою й нічого не виходить, бо все чогось не вистачає. А може, те "щось" і підказала б нам Пилипівна своїми спогадами-підрахунками, так пізно ж! Пізно! Спізнилися, мій друже!

— Інтеграл Пилипівни, — сказав Григорій. — Звучить майже так само, як Піфагорів інтеграл.

— І де нам взяти тепер такого інтеграла? Де взяти другу Пилипівну, котра б шукала взаємозв'язок між раннім прилітом ластівок, між часом стрітення й теплого Олексія, що випали на два роки, розділені якимось циклом?

— Не знаю, чи це в нас вийде. Ми її любили, вона любила нас, але любов на замовлення не приходить. Чимало часу мине, аж поки хоч трохи зможемо компенсувати те, що втратили так легко. А винні ми самі, бо треба було квапитись. Не гнатися за успіхом, не захищати дисертації — любити треба квапитись. Любити й піклуватися про добру людську душу, якою була Пилипівна.

Раптом вони почули, що хтось хлипає у них за спиною, і обернулися. Плакав білявий хлопчик, рукавом шкільної форми розмазуючи сльози, що рясно котились по кирпатенькому, з припухлинками, де мали б бути брови, виду.

— Це винен я... я винен... Коли б я здогадався, що вони й справді помруть, як обіцяли, то хай би хоч скільки мені писали зауважень та двійок ставили... хоч скільки!

А я ж не здогадався, і от тепер... Пилипівна ж так хотіла для науки.

Теплий вітер прокотився колишнім обійстям, і синій флоксовий цвіт захитався, заходив хвилями, безліччю іскринок зметнулися навпроти сонця переобтяжені взятком бджоли — ніби щось лагідне лягло на душі всім . трьом.

— Нічого! — сказав Олексій, пригортаючи хлопчика. — Звичайно, ми в чомусь винні й на майбутнє запам'ятаємо це. Та головне, вона у нас була, наша Пилипівна. І головне, ми знаємо, що шукати. І знайдемо!